12/03/2019

Η Αγία Ειρήνη ένα από τα παλαιότερα Μοναστήρια της Κρήτης

/ Ιερές Μονές

Ἡ Ἱερά Μονή τῆς Ἁγίας Εἰρήνης Ρεθύμνης βρίσκεται κοντά στόν ὁμώνυμο οἰκισμό, σέ ἀπόσταση 5 χλμ. νότια τῆς πόλεως Ρεθύμνης, στό δρόμο πρός τό Ρουσσοσπίτι. Ἡ πρόσβαση ἀπό τήν ὁδό Θεοτοκοπούλου τῆς περιοχῆς Καλλιθέας εἶναι ἡ συντομότερη. Τό Μοναστήρι εἶναι κτισμένο πάνω σέ βράχο. Ἡ θέα σέ ὅλα τά σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα εἶναι ἐκπληκτική. Ἐξωτερικά τό μοναστηριακό συγκρότημα δίνει τήν εἰκόνα μιᾶς ὀχυρωμένης Μονῆς, στήν ὁποία πρίν τήν κατασκευή τοῦ δρόμου ἦταν δύσκολη ἡ πρόσβαση λόγω τῶν ἀπότομων μεγάλων κλίσεων τοῦ βράχου πάνω στόν ὁποῖο ἔχει οἰκοδομηθεῖ.

Σύμφωνα μέ τίς πηγές, ἡ Ἁγία Εἰρήνη εἶναι ἕνα ἀπό τά παλαιότερα Μοναστήρια τῆς Κρήτης. Ἀφιερωμένο στήν Ἁγία Μεγαλομάρτυρα Εἰρήνη (4ος αἰ.), λειτουργοῦσε ὡς ἀνδρῷα Μονή πιθανότατα ἀπό τή δεύτερη βυζαντινή περίοδο, δηλαδή πρίν ἀπό τήν κατάκτηση τῆς Κρήτης ἀπό τούς Ἐνετούς τό 1204. Ἡ πρώτη γνωστή γραπτή πηγή πού μαρτυρεῖ τήν ὕπαρξη τῆς Μονῆς προέρχεται ἀπό ἕνα βενετσιάνικο ἔγγραφο τοῦ 1362, τό ὁποῖο δείχνει ὅτι τότε ἦταν μεγάλο μοναστήρι μέ σημαντικές περιουσίες καί δουλοπαροίκους. Ἄλλες γνωστές γραπτές μαρτυρίες μέχρι τό 1637 δέν ὑπάρχουν. Ἕνα ἐνετικό ἔγγραφο τῆς 22.12.1637 μνημονεύει τόν Ναό τῆς Ἁγίας Εἰρήνης καί ἐπιβεβαιώνει τή λειτουργία τῆς Μονῆς κατά τήν τελευταία περίοδο τῆς Βενετοκρατίας.
Ὑπάρχουν στοιχεῖα πού δείχνουν ὅτι ἡ Μονή ἐξακολούθησε νά λειτουργεῖ καί μετά τήν κατάκτηση τῆς Κρήτης ἀπό τούς Τούρκους τό 1646. Ἡ ἐπιγραφή πάνω ἀπό τήν εἴσοδο τοῦ Καθολικοῦ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης φέρει τά ἀρχικά Β Γ Υ Θ Τ Π (Βαῖνε, γόνε, ὕμνησον Θεόν τόν Παντοκράτορα), καί τήν

Image not found or type unknown

χρονολογία 1702. Ἄλλη μαρτυρία γιά τή λειτουργία της

ἀποτελεῖ ἡ σωζόμενη σφραγίδα της, μέ τήν ἐπιγραφή: «Μοναστήρι Ἁγία Εἰρήνη 1751-περιοχῆς Ρεθύμνης». Ὁ περιηγητής F. W. Sieber τή μνημονεύει τό 1817 μεταξύ τῶν Κρητικῶν Μοναστηριῶν. Ἔγγραφο τοῦ 1818 δείχνει οἰκονομικές δυσχέρειες (συγκεκριμένα ὅτι οἱ μοναχοί δανείστηκαν 4.000 γρόσια ἀπό τήν «Κερά Μαργιάκη», τά ὁποῖα ὄφειλαν νά ἐπιστρέψουν ἐντός τακτοῦ χρόνου). Ἐπί τουρκοκρατίας ἡ Μονή εἶχε ἀπωλέσει τό μεγαλύτερο μέρος τῆς περιουσίας της. Οἱ παραπάνω μαρτυρίες μπορεῖ νά μή μᾶς δίνουν μιά ὁλοκληρωμένη εἰκόνα γιά τήν Ἱερά Μονῆ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ἀλλά ἐπιβεβαιώνουν τή συνεχή λειτουργία της μέχρι τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, ὅσο μεγάλα κι ἄν εἶναι τά κενά πού ἀφήνουν μεταξύ τους.

Image not found or type unknown

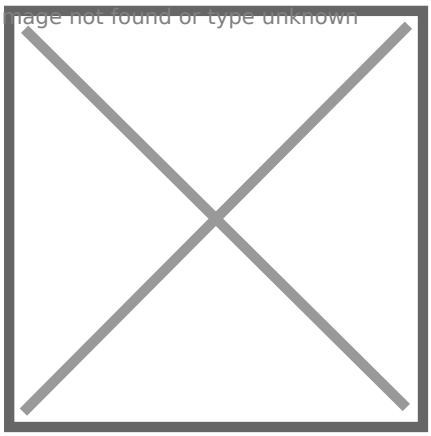

Μετά τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, ἡ Μονή ὁδηγήθηκε σέ συρρίκνωση καί ἡ ἀδελφότητά της περιορίστηκε σέ ἕναν ἤ δύο μοναχούς. Ἀπό τή διαχείριση τῆς Μονῆς χρηματοδοτήθηκαν τά σχολεῖα τοῦ Ρεθύμνου. Ὁ καθηγητής Ν. Δρανδάκης ἀναφέρει: «Τῷ 1848 μνημονεύεται καλόγηρος τῆς Ἁγ. Εἰρήνης καί τῷ 1849 ἐπίτροπος αὐτῆς». Ὁ καλόγερος ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται τό 1848 πρέπει νά ἦταν καί ὁ τελευταῖος μοναχός της. Πιθανότατα πέθανε τό ἴδιο ἔτος ἤ μεταφέρθηκε σέ ἄλλη Μονή καί ἡ Ἁγία Εἰρήνη ἔμεινε ἀκατοίκητη καί ἔρημη. Δέν δικαιολογεῖται διαφορετικά ἡ ἀνάθεση τῆς διαχείρισης τῆς Μονῆς σέ διαχειριστή, ὅπως φαίνεται ἀπό τά παραπάνω στοιχεῖα.

Κατά τήν ἐπανάσταση τοῦ 1866 ἦταν μετόχι τῆς Μονῆς Χαλεβῆ καί δέν εἶναι γνωστό ἄν διέμενε κάποιος μοναχός ἐπιστάτης στά κελλιά τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, πού, ἀπ’ ὅ,τι φαίνεται, διατηροῦνταν σέ καλή κατάσταση. Καί οἱ δύο μονές ὑπέστησαν καταστροφές ἀπό τήν ἀρχή τῆς ἐπανάστασης ὡς τόν Αὔγουστο τοῦ 1867. Ὅπως γράφει σέ «σημείωσή»του ὁ Ἱερομόναχος Κάλλιστος τῆς Μονῆς Χαλεβῆ, οἱ Τοῦρκοι λεηλάτησαν τήν Μονή καί ἅρπαξαν ὅ,τι εἶχε ἀξία, ὅ,τι μποροῦσαν νά μεταπουλήσουν ἤ ὅ,τι τούς χρειαζόταν. Οἱ εἰκόνες πού ἦταν ἄχρηστες γιά τούς Τούρκους καταστράφηκαν, καί τά δένδρα κόπηκαν.

Μετά τήν ἐπανάσταση τοῦ 1866 ἡ ἀδελφότητα τῆς Μονῆς Χαλεβῆ προσπάθησε νά ἐπισκευάσει ὅ,τι μποροῦσε. Μετά τήν ἐπισκευή τῶν ζημιῶν ἡ Μονή ἐξακολουθοῦσε νά λειτουργεῖ ὡς μοναστηριακό μετόχι. Καί μετά τό 1870 διαχειριστής τῶν κτημάτων, ὅπως καί ὅλων τῶν μοναστηριακῶν περιουσιῶν στήν Κρήτη, ἦταν ἡ τοπική Χριστιανική Δημογεροντία. Ἡ Μονή Χαλεβῆ ἦταν ἤδη τότε σέ κακή κατάσταση (διέμεναν ἐκεῖ μόνον δύο μοναχοί). Στά κτήρια τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης διέμεναν μόνον ἐνοικιαστές τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων. Τό 1871, ἐπί ἡγουμενίας Καλλινίκου Ψυχογιουδάκη φιλοτεχνήθηκε διά χειρός Ἰωάννου Σταθάκη ἡ φορητή εἰκόνα τῆς Ἁγίας Εἰρήνης καί τοποθετήθηκε στό τέμπλο, τό ὁποῖο εἶχε μείνει κενό ἀπό τή λεηλασία καί τήν καταστροφική μανία τῶν Τούρκων κατά τό 1866. Ἡ εἰκόνα αὐτή δέ σώζεται σήμερα. Τήν ἴδια χρονολογία (1871) καί ἀπό τόν ἴδιο καλλιτέχνη φιλοτεχνήθηκε ἡ θαυματουργός εἰκών τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στό καθολικό τῆς Μονῆς Χαλεβῆ. Ἡ εἰκών αὐτή φυλάσσεται σήμερα στό Μουσεῖο τῆς Μονῆς Ἁγίας Εἰρήνης.

Image not found or type unknown

Τό 1895 ὁ Ἐπίσκοπος Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου Ἱερόθεος Μπραουδάκης ἵδρυσε στήν Ἁγία Εἰρήνη ἱερατική σχολή στήν ὁποία ἐφοίτησαν τήν ἴδια χρονιά δέκα μαθητές, ὑπότροφοι τῶν μονῶν τῆς Ἐπισκοπῆς Ρεθύμνης. Ἡ σχολή λειτούργησε κανονικά γιά ἕνα χρόνο μέ διευθυντή τόν Ἱερομόναχο Ἀγαθάγγελο Βερνάρδο ἀπό τήν ἀδελφότητα τῆς Μονῆς Προφήτη Ἠλία Ρουστίκων. Γιά ἄγνωστους λόγους οἱ Τοῦρκοι ἀναζητοῦσαν τόν π. Ἀγαθάγγελο καί τούς μαθητές του κατά τήν ἐπανάσταση τοῦ 1896. Ἀλλά ἐκεῖνοι εἶχαν εἰδοποιηθεῖ ἐγκαίρως καί εἶχαν ἐγκαταλείψει τήν Μονή. Οἱ Τοῦρκοι πῆγαν στήν Ἁγία Εἰρήνη, δέν βρῆκαν κανένα καί ἔκαψαν τό μοναστήρι.

Τό 1900 ἡ Μονή διαλύθηκε καί τυπικά, μαζί μέ τίς μονές Χαλεβῆ καί Ἀρσανίου. Κι ὅταν τό 1903 ἀνασυστάθηκε ἡ Μονή Ἀρσανίου, οἱ δύο ἄλλες ἔγιναν μετόχια της. Ἀπό τό κτηματολόγιο τῆς Μονῆς Ἀρσανίου ἔχουμε τά ἑξῆς στοιχεῖα σχετικά μέ τήν Μονή Ἁγίας Εἰρήνης: «Πρίν τήν καταστροφή τῆς Μονῆς κατά τήν τελευταία Κρητική Ἐπανάσταση γύρω ἀπό τήν κεντρική αὐλή ὑπῆρχαν 15 θολοσκεπῆ κελλιά, ἀπό τά ὁποῖα σώζεται μόνο ἡ πρόσοψη. Ὑπῆρχε ἐπίσης ἄλλο οἴκημα, τό ἡγουμενεῖο, καί τό ἐλαιοτριβεῖο τῆς Μονῆς, σέ θολοσκεπές οἴκημα, ἡμικατεστραμμένο.» Τό ἐλαιοτριβεῖο καί τό βορδοναρεῖο ἦταν προσαρμοσμένα πάνω στό κτιριακό σύνολο, ἀλλά εἶχαν ξεχωριστή εἴσοδο ἀπό τήν ἐξωτερική πλευρά, οὕτως ὥστε νά ἀποφεύγεται ἡ διέλευση τῶν ζώων ἀπό τήν κεντρική εἴσοδο, ὁπότε θά ἔπρεπε νά διασχίζουν καί τήν κεντρική αὐλή.

Ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 20ου αἰώνα ἡ Μονή παρέμενε ἔρημη. Τά κελλιά εἶχαν καταπέσει, τό μοναστηριακό συγκρότημα εἶχε μεταβληθεῖ σέ σωρό ἐρειπίων. Ὅμως ἡ Ἁγία Εἰρήνη συνέχισε τήν προσφορά της καί μέσα ἀπό τά ἐρείπιά της. Προσέφερε τό δικό της μερίδιο στήν ἵδρυση τῶν νεότερων ἐκπαιδευτηρίων τοῦ Ρεθύμνου, μέ τήν ἐκποίηση σημαντικῆς ἔκτασης τῆς περιουσίας της. Ἡ ὑπόλοιπη περιουσία μοιράστηκε στούς ἐφεδροπολεμιστές καί τούς ἀκτήμονες γεωργούς τῆς περιοχῆς κατά τά ἔτη 1925 καί 1936.

Ἡ μοναστική παράδοση τῆς περιοχῆς καί οἱ σωροί τῶν ἐρειπίων συγκίνησαν τόν λόγιο Μητροπολίτη Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου κ. Θεόδωρο Τζεδάκη, πού τό 1989 ἀποφάσισε νά ἐπανιδρύσει αὐτό τό ἐγκαταλελειμμένο μοναστήρι. Λίγο ἀργότερα τρεῖς νέες μοναχές ἐγκαταστάθηκαν στό γειτονικό οἰκισμό τῆς Ἁγίας Εἰρήνης καί ἄρχισαν τήν προσπάθεια ἀναστήλωσης τῶν ἐρειπίων. Οὔτε ἕνα κτίσμα δέν ἦταν κατοικήσιμο. Ἀλλά ὁ ἱερός βράχος φαινόταν πώς θά μποροῦσε νά πάρει τήν παλαιά του μορφή καί νά προσφέρει στόν τόπο ἕνα ἀληθινό καί ζωντανό μνημεῖο τῆς θρησκευτικῆς μας ζωῆς. Καί σέ ἄλλες περιοχές ἔχουν πραγματοποιηθεῖ ἀναστηλωτικές ἐργασίες, ἀλλά στήν περιοχή τῆς Ἁγίας Εἰρήνης χρειάστηκε νά ἀναστηλωθοῦν ὅλα τά κτίσματα πού ἀπαρτίζουν σήμερα τό μοναστήρι.

Οἱ ἐργασίες ἔγιναν μέ τήν ἐπίβλεψη τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας καί εἶχαν ὡς στόχο τήν ἀναστήλωση τοῦ μνημείου μέ σεβασμό στήν ἀρχιτεκτονική καί τήν ἱστορία του. Ἡ ἀναστήλωση στηρίχθηκε σέ ὁρισμένες βασικές ἀρχές τῆς μοναστηριακῆς ἀρχιτεκτονικῆς, προσαρμοσμένες στίς ἰδιαιτερότητες τοῦ χώρου

καί τῶν λατρευτικῶν συνηθειῶν. Χρησιμοποιήθηκαν παραδοσιακά ὑλικά καί μόνο λαξευμένη πέτρα γιά νά ἐπανέλθει ἡ ἱστορική Μονή στήν ἀρχική της ὄψη. Πάνω στά ἐρείπια τοῦ παλαιοῦ ἐλαιοτριβείου θεμελιώθηκε, ὁλοκληρώθηκε καί ἐγκαινιάστηκε στίς 8 Ἀπριλίου 1994 περικαλής ναός (παρεκκλήσι) τῶν νεοφανῶν μαρτύρων Ραφαήλ, Νικολάου καί Εἰρήνης, ὅπου βρίσκονται καί ἀποτμήματα τῶν ἱερῶν τους λειψάνων. Διακρίνονται ἀκόμη οἱ φάτνες ὅπου ἔτρωγαν τά ζῶα, σέ κάθε μία ἀπό τίς ὁποῖες ἔχει τοποθετηθεῖ ἀπό μία εἰκόνα, καθώς καί οἱ δέστρες τῶν ζώων. Ἡ μυλόπετρα τοῦ παλαιοῦ ἐλαιοτριβείου ἔχει τοποθετηθεῖ στόν περίβολο τοῦ ναοῦ.

Τό 2011 ὁλοκληρώθηκε ἡ ἀναστήλωση τοῦ τρίκλιτου Καθολικοῦ τῆς Μονῆς, τό ὁποῖο τιμᾶται στήν μνήμη τῶν Ἁγίων Μεγαλομαρτύρων Εἰρήνης (κεντρικό κλίτος), Εὐφημίας (δεξιό κλίτος) καί Αἰκατερίνης (ἀριστερό κλίτος). Τό τέμπλο, καθώς καί ὁ δεσποτικός θρόνος καί πρόσφατα τό προσκυνητάρι τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ἀπό ξύλο φλαμουριᾶς, κατασκευάστηκαν ἀπό ἕνα χανιώτη τεχνίτη μέ παράδοση στά χειροποίητα ξυλόγλυπτα. Οἱ εἰκόνες στό τέμπλο καί στό δεσποτικό θρόνο φιλοτεχνήθηκαν ἀπό τίς ἀδελφές τῆς Μονῆς. Στό ναό αὐτό, ἐκτός ἀπό τή θαυματουργό εἰκόνα τῆς Ἁγίας Εἰρήνης – διά χειρός ἱερομονάχου Νέστορος Βασσάλου ἔν ἔτει 1930 – βρίσκεται ἐπίσης καί παλαιό ἀντίγραφο τῆς εἰκόνας τῆς Παναγίας τῆς Ἐλεούσας τοῦ Κύκκου, τῆς ἱστορηθείσης ἀπό τόν Εὐαγγελιστή Λουκᾶ, κειμήλιο τῆς οἰκογενείας τοῦ μακαριστοῦ μητροπολίτου κυροῦ Θεοδώρου. Ἐπίσης, μπορεῖ ἐκεῖ νά προσκυνήσει κανείς ἱερά λείψανα τῶν ἁγίων Εἰρήνης καί Εὐφημίας, καθώς καί τεμάχιο ἀπό τό Τίμιο Ξύλο.

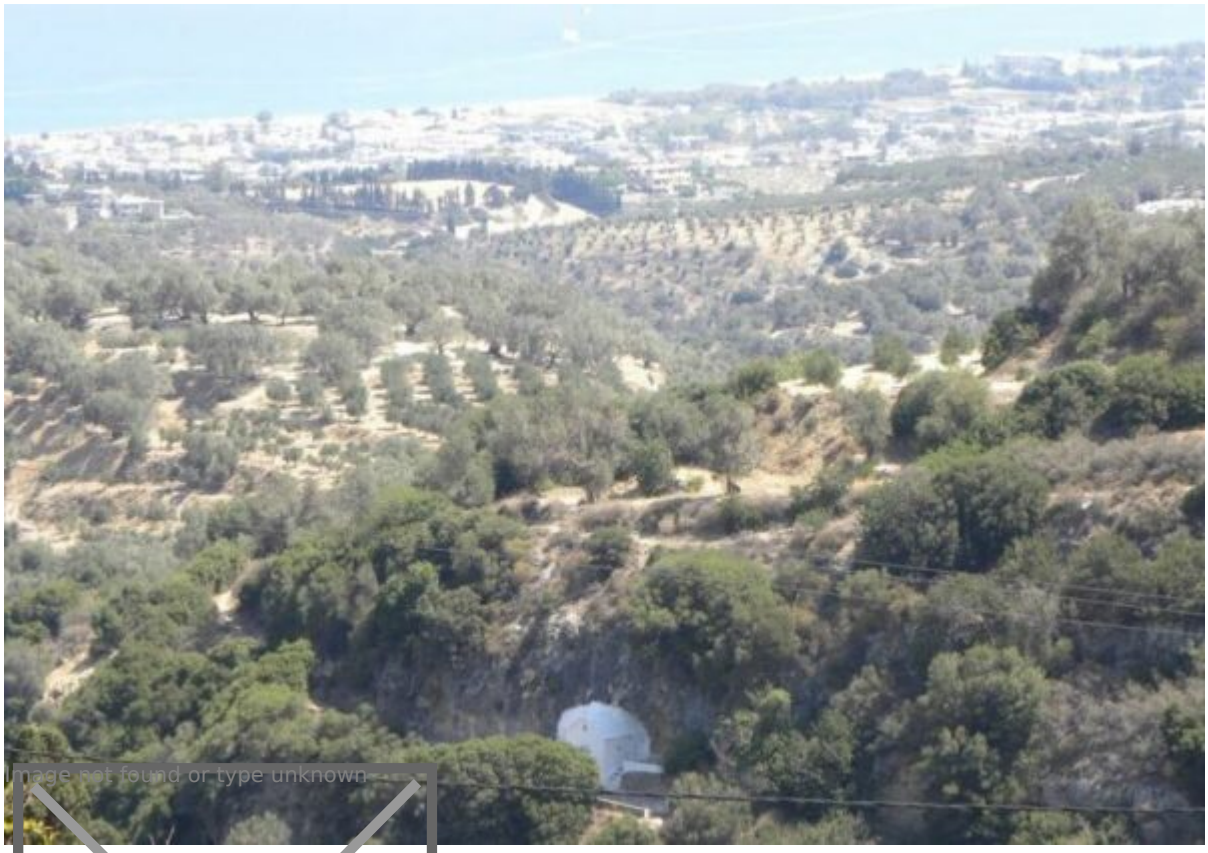

Τό Καθολικό δέν βρίσκεται, ὅπως συνηθίζεται, στό κέντρο τοῦ κτιριακοῦ συνόλου, ἀλλά ἐντελῶς ἔξω ἀπό αὐτό, στό ὑψηλότερο νοτιοανατολικό σημεῖο τοῦ ἱεροῦ βράχου, πολύ κοντά στόν γκρεμό, ὁ ὁποῖος σχηματίζεται πρός τά ἀνατολικά. Αὐτό μᾶς κάνει νά πιστεύουμε ὅτι ἡ Ἁγία Εἰρήνη δέν σχεδιάστηκε ἀπό τήν ἀρχή ὡς Μονή. Ὁ ναός προϋπῆρχε, καί ἐκεῖνος ἦταν πού προσήλκυσε τούς μοναχούς στό μικρό ὕψωμα. Τό 1755 φαίνεται ὅτι ἔγινε ἀνακαίνιση τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης καί μετατροπή του ἀπό μονόκλιτο σέ τρίκλιτο. Αὐτό φαίνεται καί ἀπό τούς τρεῖς τρούλους, ἕνα πάνω ἀπό κάθε βῆμα, πού παραπέμπουν σέ ἐποχή Τουρκοκρατίας. Τά ὀξυκόρυφα παράθυρα ὅμως παραπέμπουν καί σέ περίοδο ἐνετικῆς κατοχῆς, καί μάλιστα πρό τοῦ 1600. Ὁ θρῦλος ἐξηγεῖ τήν ἀνακαίνιση τοῦ ναοῦ λέγοντας ὅτι διέμενε ἐκεῖ ἕνας μοναχός, ὁ ὁποῖος θεράπευσε τή θυγατέρα τοῦ πασᾶ τοῦ Ρεθύμνου καί γιά τό λόγο αὐτό κατάφερε νά ἐξασφαλίσει ἄδεια νά μετατρέψει τό μονόκλιτο ναό σέ τρίκλιτο.

Ὁ τρίκλιτος αὐτός ναός ἀποτελεῖ ἴσως μοναδικό παράδειγμα στήν κρητική

ναοδομία. Μεγάλο μέρος του εἶναι λαξευμένο στό βράχο καί τό ὑπόλοιπο ἔχει συμπληρωθεῖ μέ τοιχοποιΐα. Ἀλλά δέν εἶναι μόνο ὁ ναός λαξευμένος στόν βράχο. Μέ τόν ἴδιο τρόπο σχηματίστηκε ὁ περίβολός του καί οἱ δύο στέρνες, στίς ὁποῖες συγκεντρωνόταν τό βρόχινο νερό, πού βρίσκονταν στόν ἴδιο χῶρο. Μέ τόν τρόπο αὐτό ἐξοδεύτηκε ἡ ἀπικλινότητα τοῦ ἐδάφους καί δημιουργήθηκαν οἱ χῶροι ἐκεῖνοι πού εἶναι ἀπαραίτητοι γιά τή λειτουργικότητα τοῦ ναοῦ.

Τά Ἐγκαίνια τοῦ Καθολικοῦ, μετά τήν ὁλοκλήρωση τῆς ἀποκατάστασής του, τέλεσε τήν 20ή Αὐγούστου 2011 ἡ Αὐτοῦ Θειοτάτη Μακαριότης, ὁ Πάπας καί Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καί πάσης Ἀφρικῆς κ.κ. Θεόδωρος ὁ Β΄, πνευματικό τέκνο τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου κυροῦ Θεοδώρου.

Στή δυτική πλευρά τοῦ Καθολικοῦ βρίσκεται σπήλαιο πού εἶχε χρησιμεύσει ὡς ἐρημητήριο κατά τόν 6ο αἰώνα, πολύ πρίν ἀπό τήν ἵδρυση τῶν πρώτων μοναστηρίων στήν Κρήτη. Στό σπήλαιο αὐτό βρίσκεται σήμερα ὁ τάφος τοῦ ἀνακαινιστοῦ τῆς Μονῆς μακαριστοῦ Μητροπολίτου Θεοδώρου Τζεδάκη.

Ἡ ἀναστήλωση τῆς Μονῆς, στό σύνολό της, ἀποτελεῖ ἕνα σύγχρονο θαῦμα, μιά πρόκληση γιά τήν ἀναστήλωση καί τῶν ἄλλων ἐγκαταλελειμμένων μονῶν. Ἡ βράβευσή της μέ τό ἐτήσιο Εὐρωπαϊκό Βραβεῖο διατήρησης καί ἀνακαίνισης ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων «Europa Nostra» τό 1994 ἦταν μιά δικαίωση γιά ὅλους ὅσοι συνέβαλαν στήν ἀναστήλωση καί τήν ἐπαναλειτουργία της.
Στήν Ἱερά Μονή Ἁγίας Εἰρήνης, ἡ ὁποία μετά τήν ἐπανασύστασή της λειτουργεῖ ὡς γυναικεῖο Κοινόβιο, ἐγκαταβιοῦν σήμερα ὀκτώ Μοναχές μέ Ἡγουμένη τήν Ὁσιωτ. Γερόντισσα Θέκλα Τσαγκαράκη.